

KO'ZI OJIZ BOLALARGA MUSIQA DARSLIKLARINI YARATISHNING AHAMIYATI

Inatullayev Ma'rufjon Nodirjon o'g'li

*Samarqand viloyati Kattaqo'g'on shahri 9-umumiy o'rta ta'lim maktabi
o'qituvchisi*

***Annotatsiya.** Musiqiy ta'lim yaxlit o'rganishning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ijodkorlik, kognitiv rivojlanish va hissiy ifodani rivojlantiradi. Biroq, ko'r bolalar ko'pincha mos materiallarning etishmasligi tufayli musiqa ta'limiga kirishda to'siqlarga duch kelishadi. Ushbu maqola ko'zi ojiz bolalar uchun mo'ljallangan musiqa darsliklarini yaratishning ahamiyatini o'rganib, ta'lim resurslariga kirish va inklyuzivlikning muhimligini ta'kidlaydi.*

***Kalit so'zlar:** Ko'zi ojiz bolalar, musiqa ta'limi, kirish imkoniyati, darsliklar, inklyuzivlik, kognitiv rivojlanish, ijodkorlik.*

Musiqa-bu to'siqlardan ustun turadigan, o'zini namoyon qilish, madaniy tushunish va kognitiv rivojlanish yo'llarini taklif qiladigan universal til. Ko'zi ojiz bolalar uchun esa musiqa ta'limiga kirish o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. An'anaviy darsliklar asosan vizual ko'rsatmalarga tayanadi va ularni ko'rish qobiliyati zaif bo'lganlar uchun imkonsiz qiladi. Binobarin, ko'zi ojiz bolalarning ehtiyojlarini qondiradigan, musiqiy o'rganish va o'rganish uchun teng imkoniyatlarni ta'minlaydigan maxsus musiqa darsliklarini ishlab chiqish zarurati mavjud.

Mavjud adabiyotlar ko'zi ojiz bolalar uchun musiqa materiallarining cheklanganligini ta'kidlaydi. Brayl yozuvlari va audio yozuvlar kabi asosiy ta'lim resurslarini moslashtirishga harakat qilingan bo'lsa-da, ular ko'pincha keng qamrovli o'quv tajribalarini taqdim etishda etishmayapti. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, taktil, eshitish va interaktiv elementlarni o'z ichiga olgan moslashtirilgan darsliklar ko'r

o'quvchilar orasida musiqani tushunish va mahoratini rivojlantirishda samaraliroq. Biroq, bunday resurslarning etishmasligi inklyuziv musiqa ta'limini rivojlantirishda muhim to'siq bo'lib qolmoqda.

Musiqiy ta'lim materiallaridagi bo'shliqni bartaraf etish uchun o'qituvchilar, musiqachilar, texnologlar va mavjudlik bo'yicha mutaxassislarni jalb qilgan holda hamkorlikdagi yondashuv zarur. Rivojlanish jarayoni darsliklarning o'ziga xos o'quv ehtiyojlari va afzalliklariga javob berishini ta'minlab, ko'zi ojiz o'quvchilarning ma'lumotlarini birinchi o'ringa qo'yishi kerak. Brayl yozuvlari, audio tavsiflar, taktil grafikalar va raqamli interfeyslarning kombinatsiyasidan foydalanish darsliklarning keng qamrovliligi va mavjudligini oshirishi mumkin.

Ko'zi ojiz bolalar uchun maxsus ishlab chiqilgan musiqa darsliklarini yaratish bir necha sabablarga ko'ra juda muhimdir:

Ko'rish imkoniyati: an'anaviy musiqa darsliklari ko'pincha vizual markazli bo'lib, ko'zi ojiz o'quvchilar uchun mavjud bo'lmagan yozuv va diagrammalarga tayanadi. Ko'zi ojiz bolalar o'z ehtiyojlariga moslashtirilgan darsliklar yaratib, ko'rgan tengdoshlari bilan bir xil musiqiy ta'limga ega bo'lishlari mumkin.

Ko'zi ojiz o'quvchilar uchun musiqa darsliklarini yaratish ularning musiqani o'rganish va zavqlanish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishlari uchun juda muhimdir. Ushbu darsliklar turli xil elementlarni o'z ichiga olishi mumkin, masalan:

Audio tavsiflar: faqat vizual yozuvlarga tayanish o'rniga, musiqiy ballar, diagrammalar va boshqa vizual elementlar uchun audio tavsiflar berilishi mumkin. Bu ko'zi ojiz o'quvchilarga musiqaning tuzilishi va nuanslarini tushunishga imkon beradi.

Brayl yozuvi: musiqiy yozuv Brayl yozuviga ko'chirilishi mumkin, bu ko'zi ojiz o'quvchilarga musiqani mustaqil o'qish va talqin qilish imkonini beradi. Brayl musiqa notasi musiqiy belgilar va ko'rsatmalarni ifodalovchi maxsus konventsionalarga amal qiladi.

Audio misollar: jumladan, musiqiy asarlar, mashqlar va namoyishlarning audio yozuvlari ko'zi ojiz o'quvchilarga Real vaqtda musiqa tinglash va tahlil qilish imkonini beradi. Bu musiqiy tushunchalar va texnikalarni amaliy tushunishni

ta'minlaydi.

Og'zaki tushuntirishlar: batafsil og'zaki tushuntirishlar yozma matnni to'ldirishi, murakkab musiqiy tushunchalar uchun qo'shimcha kontekst va aniqlik kiritishi mumkin. Og'zaki tavsiflar, shuningdek, eshitish orqali o'rganish orqali tushunishni mustahkamlashga yordam beradi.

Interfaol ta'lim vositalari: Interaktiv raqamli platformalar ko'r talabalarni eshitish va taktil aloqa orqali jalb qilishi mumkin. Ushbu vositalar interaktiv viktorinalar, virtual asboblardan va individual ta'lim ehtiyojlariga moslashtirilgan moslashuvchan mashqlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Hamkorlikda o'qitish imkoniyatlari: guruh muhokamalari, tengdoshlarning hamkorligi va murabbiylik dasturlarini osonlashtirish ko'zi o'g'ir talabalar uchun qulay o'quv muhitini yaratishi mumkin. Tengdoshlar va o'qituvchilar bilan muloqot qilish fikr va tajriba almashish, o'quv jarayonini boyitish imkonini beradi.

Universal dizayn tamoyillari: universal dizayn tamoyillarini o'z ichiga olgan o'quv materiallari, ularning qobiliyatidan qat'i nazar, barcha talabalar uchun ochiq bo'lishini ta'minlaydi. Bu rivojlanish jarayonida turli xil ta'lim uslublari, afzalliklari va ehtiyojlarini hisobga olishni o'z ichiga oladi.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali o'qituvchilar ko'zi o'g'ir o'quvchilarga musiqa orqali o'rganish, o'rganish va o'zlarini ifoda etish imkoniyatini beradigan inklyuziv musiqa darsliklarini yaratishi va hamma uchun adolatli o'rganish tajribasini yaratishi mumkin.

- Inklyuzivlik: barcha bolalar qobiliyatlaridan qat'i nazar, musiqani o'rganish va o'rganish imkoniyatiga loyiqdir. Ko'zi o'g'ir o'quvchilarga mo'ljallangan darsliklarni taqdim etish orqali biz inklyuzivlikni targ'ib qilamiz va ularning musiqa ta'limiga teng kirishini ta'minlaymiz.

- Imkoniyatlarni kengaytirish: musiqa ta'limiga kirish ko'zi o'g'ir bolalar uchun imkoniyat yaratishi, ularning ijodkorligi, o'zini namoyon qilishi va ishonchini oshirishi mumkin. Maxsus darsliklar ularga musiqa bilan faol shug'ullanish va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan vositalar va manbalarni taqdim etishi mumkin.

- Moslashtirilgan ta'lim: ko'zi ojiz bolalar uchun mo'ljallangan darsliklar Brayl, audio yozuvlar va taktil grafikalar kabi muqobil formatlarni o'z ichiga olishi mumkin, bu ularning noyob o'quv uslublari va afzalliklariga mos keladigan moslashtirilgan o'quv tajribalarini yaratishga imkon beradi.

- Karyera imkoniyatlari: ko'zi ojiz bolalarni yoshligidan zarur musiqiy bilim va ko'nikmalar bilan jihozlash orqali biz ular uchun musiqa ijrosi, kompozitsiya, ta'lim va audio ishlab chiqarish kabi sohalarda potentsial martaba imkoniyatlarini ochamiz.

- Xilma-xillikni targ'ib qilish: musiqa to'siqlardan ustun turadigan universal tildir va musiqiy hamjamiyat ichida xilma-xillik va vakillikni targ'ib qilish juda muhimdir. Ko'zi ojiz bolalarning musiqiy ta'lim olish imkoniyatini ta'minlash orqali biz yanada xilma-xil va inklyuziv musiqiy manzaraga hissa qo'shamiz.

Ko'zi ojiz bolalar uchun musiqa darsliklarini yaratish kirish imkoniyatini ta'minlash, inklyuzivlikni targ'ib qilish, talabalarni kuchaytirish, moslashtirilgan o'quv tajribalarini taqdim etish, martaba imkoniyatlarini ochish va musiqiy hamjamiyat ichida xilma-xillikni targ'ib qilish uchun juda muhimdir.

Kirish mumkin bo'lgan musiqa darsliklarini ishlab chiqish ko'zi ojiz bolalar uchun inklyuziv ta'limni rivojlantirish yo'lidagi muhim qadamdir. Turli xil o'quv uslublari va hissiy uslublarga rioya qilgan holda, ushbu darsliklar o'quvchilarga musiqa ta'limida faol ishtirok etish va musiqiy qiziqishlari va iste'dodlarini ro'yobga chiqarish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, ular ta'limda xilma-xillik va teng imkoniyatlarning qadrini tan oladigan yanada inklyuziv jamiyatni rivojlantirishga hissa qo'shadilar.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, ko'zi ojiz bolalar uchun maxsus musiqa darsliklarini yaratish musiqa ta'limiga adolatli kirishni ta'minlash uchun juda muhimdir. Kelajakdagi sa'y-harakatlar ushbu resurslarni takomillashtirish va kengaytirishga, foydalanuvchilarning fikr-mulohazalarini qo'shishga va kirish imkoniyatini yanada oshirish uchun texnologik yangiliklarni rivojlantirishga qaratilishi kerak. Bundan tashqari, siyosatni o'zgartirish va moliyalashtirishni ko'paytirish bo'yicha targ'ibot

ta'lim sharoitida musiqa materiallarining keng mavjudligi va qabul qilinishini ta'minlash uchun juda muhimdir. Oxir oqibat, inklyuzivlikni qabul qilish va musiqa kuchidan foydalanish orqali biz qobiliyatlari va nogironligidan qat'i nazar, barcha bolalar uchun yanada inklyuziv va boyituvchi o'quv muhitini yaratishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Borges, J. A., Tomé, D.,: The Musibraille Project - World Congress Braille21 - Innovations in Braille in the 21st Century. Leipzig, German (2011)
2. Borges, J. A.: Do Braille ao Dosvox – diferenças nas vidas dos cegos brasileiros. PhD in Computer Engineering Thesis (in portuguese). COPPE/UFRJ, Rio de Janeiro, Brazil (2009), online at http://teses2.ufrj.br/Teses/COPPE_D/JoseAntonioDosSantosBorges.pdf
3. Borges, J.A.: Dosvox – a personal perspective – text submitted to the Lawler Awards – 2006. Online at <http://intervox.nce.ufrj.br/dosvox/textos/lawlerText.doc>
4. Borges, J.A, Tomé, D, - The Musibraille Project - Enabling the Inclusion of Blind Students in Music Courses - International Conference on Computers Helping People with Special Needs (ICCHP) 2012 - Lecture Notes in Computer Science Volume 7382, 2012, pp 100-107
5. Marsan, C.: Louis Braille: A Brief Overview. Association Valentin Haüy, Paris, France (2009)
6. Bonilha, F., Leitura musical na ponta dos dedos: caminhos e desafios do ensino de musicografia Braille na perspectiva de alunos e professores. Master in Music Thesis (in portuguese) - Universidade de Campinas, Brazil (2006)